

Kalmthoutste heide

Milieuthema's

Deel IV

Inleiding

Myriam Dumortier¹

01 De milieuthema's in de natuurrapportering

De delen I, II en III van het Natuurrapport behandelen de toestand van de natuur. In deel IV wordt die in relatie gebracht met de milieuthema's. Sinds 2001 komen vermessing, verzuring, verstoring van de waterhuishouding, verontreiniging door zware metalen, versnippering en klimaatverandering aan bod. In dit Natuurrapport is de lijst aangevuld met verontreiniging door bestrijdingsmiddelen (tabel IV.1).

Tabel IV.1:
Hoofdstukken
(met nummering)
over de milieuthema's in de opeenvolgende natuurrapporten.

	NARA 1999	NARA 2001	NARA 2003	NARA 2005
Vermesting	-	5.3	19	18
Verzuring	-	5.4	20	19
Verstoring van de waterhuishouding	-	5.5	21	20
Verontreiniging door zware metalen	-	5.6	22	21
Verontreiniging door bestrijdingsmiddelen	-	-	-	22
Versnippering	-	5.7	23	23
Klimaatverandering	-	-	24	24

Het deel IV van het Natuurrapport vormt het scharnier tussen het NARA en het MIRA. Terwijl het MIRA de volledige milieuverstoringsketen beschrijft, beperkt het NARA zich tot de elementen die betrekking hebben op natuur. Het MIRA evalueert vooral in functie van algemene en het NARA in functie van natuurgerichte milieukwaliteitsdoelen. Het MIRA behandelt hoofdzakelijk het algemene milieubeleid en het NARA de natuurgerichte elementen van het milieubeleid. Het algemene milieubeleid is uiteraard eveneens van belang voor de toestand van de natuur, maar daarvoor verwijst het NARA naar de cijfers in het MIRA. De hoofdstukken zijn geordend volgens de milieuverstoringsketen (tabel IV.2). Er is relatief weinig informatie beschikbaar over de impact van milieuthema's op natuur.

Inleiding

01 De milieuthema's in de natuurrapportering

02 Voornaamste vaststellingen

02 Voornaamste vaststellingen

De evaluatie van milieuthema's dient rekening te houden met het schaalniveau waarop de verstoring plaatsvindt (tabel IV.3). Verstoringen die in de eerste plaats betrekking hebben op atmosferische processen spelen zich af op mondiaal niveau (klimaatwijziging, atmosferische verspreiding van diverse verontreinigende stoffen). Verstoringen die betrekking hebben op de hydrologische processen vormen een probleem op het niveau van het waterbekken (verstoring van de waterhuishouding en verspreiding van diverse verontreinigende stoffen via het water). Verstoringen die alleen met het grondgebruik te maken hebben, zijn van lokale aard (bv. barrières). Uiteraard hebben mondiale verstoringen ook lokale gevolgen en kunnen lokale verstoringen op vele plaatsen ter wereld optreden.

Voor mondiale milieuverstoringen bepalen internationale overeenkomsten de doelstellingen waaraan Vlaanderen dient te voldoen (bv. Klimaatverdrag van de Verenigde Naties, Europese Richtlijn over Nationale Emissie Maxima). Hier zijn weinig mogelijkheden om via verscherpte emissiereducties een betere milieukwaliteit te realiseren in kwetsbare ecosystemen. Ondanks het klimaatverdrag wordt steeds meer impact van de klimaatwijziging op de toestand van de natuur in Vlaanderen waargenomen (hoofdstuk 24). Dankzij de emissierichtlijn is er een vermindering van de atmosferische deposities, die nog onvoldoende is om tot een duurzaam herstel van kwetsbare habitats te komen (hoofdstukken 18 en 19). Om de draagkracht van kwetsbare habitats ten opzichte van die verstoringen zo groot mogelijk te houden, die-

¹ Instituut voor Natuurbehoud

nen alle andere succesfactoren voor de instandhouding van de habitats zo goed mogelijk te worden ingevuld (bv. juridische bescherming, herstelbeheer, natuurbeheer, grote eenheden natuur, natuurverbinding).

	Maatschappelijke activiteiten Druk	Toestand	Impact	Respons
18 Vermesting		Atmosferische depositie Bodemtoestand Grondwaterkwaliteit Oppervlaktewaterkwaliteit	(vegetatie)	Gebiedsgerichte emissiereductie Natuurbeheer
19 Verzuring		Atmosferische depositie Bodemtoestand	(vegetatie)	Gebiedsgerichte emissiereductie Natuurbeheer
20 Verstoring van de waterhuishouding	Grondwaterwinning	Grondwaterstand		Herstel van de waterhuishouding
21 Verontreiniging door zware metalen		Zware metalen in bladstrooisel	Paling	Immobilisering Sanering
22 Verontreiniging door bestrijdingsmiddelen	Gebruik in natuurgebied		Paling	Gebiedsgerichte emissiereductie
23 Versnippering		Versnipperingsgraad	Bosplanten Heideplanten Migrerende vissen	Ontsnipperingsmaatregelen
24 Klimaatverandering			Aankomst trekvogels Zuidelijke libellen	

Tabel IV.2: Aspecten die in de verschillende hoofdstukken van het deel IV van NARA 2005 aan bod komen, geordend volgens de milieuverstoringsketen (zie themahoofdstuk Indicatoren).

Ook voor milieuverstoringen op niveau van het waterbekken, spelen internationale overeenkomsten een belangrijke rol (Kaderrichtlijn Water, Nitraatrichtlijn, Noordzeeconferentie). Veel waterbekkens overschrijden immers de landsgrenzen en uiteindelijk komen alle verontreinigende stoffen in zee terecht. Hier zijn wel mogelijkheden om via verscherpte emissiereducties een betere milieukwaliteit te realiseren in kwetsbare ecosystemen (Kaderrichtlijn Water, Nitraatrichtlijn). Het huidige reductiebeleid inzake emissies van nutriënten naar bodem en water is onvoldoende om de basismilieukwaliteit te halen en nog minder voldoende om een goede ecologische kwaliteit te realiseren (hoofdstukken 12, 18 en 38). Inzake waterkwaliteit dreigt Vlaanderen de Europese verplichtingen niet te kunnen nakomen (hoofdstukken 12 en 18). Inzake waterkwantiteit zijn de belangrijkste oorzaken van verstoring van natuurgebieden wel grotendeels teruggedrongen (hoofdstuk 20). Over de verspreiding van zware metalen en bestrijdingsmiddelen zijn onvoldoende gegevens beschikbaar (hoofdstukken 21 en 22).

Veranderingen in grondgebruik (verstedelijking, uitbreiding verkeersinfrastructuur) leiden tot het kleiner worden, het geïsoleerd geraken en de destructie van kwetsbare habitat. Via VEN en IVON dienen weer grotere eenheden natuur te worden gecreëerd en verbonden, maar noch de eerste fase van het VEN, noch de eerste lichting ruimtelijke uitvoeringsplannen heeft tot ontsnippering geleid (hoofdstuk 23).

Er zijn dus nog heel wat knelpunten om tot een milieukwaliteit te komen die geschikt is voor de instandhouding van kwetsbare soorten en habitats. Om de bron- en effectgerichte inspanningen die hiertoe worden geleverd te kunnen evalueren, optimaliseren en legitimeren, moet dringend werk worden gemaakt van de geïntegreerde monitoring van milieu- en natuurkwaliteit. In bossen is er zulke monitoring reeds aan de gang. Om de waterkwaliteitsmeetnetten te laten bijdragen tot die monitoring moeten zij hiertoe worden aangepast, onder andere wat betreft meetpunten en meetbereik.

Tabel IV.3:
Schaalniveaus
waarop milieu-
thema's zich
afspelen.

	Klimaatverandering	Verzuring	Vermesting	Verontreiniging door zware metalen	Verontreiniging door bestrijdingsmiddelen	Verstoring water-huishouding	Versnippering
Mondiaal niveau (atmosferische processen)	voornaamste	voornaamste	voornaamste	schaalniveau	schaalniveau	niet van toepassing	niet van toepassing
Niveau van het waterbekken (hydrologische processen)	schaalniveau	schaalniveau	voornaamste	voornaamste	voornaamste	voornaamste	schaalniveau
Lokaal niveau (grondgebruik)	niet van toepassing	niet van toepassing	schaalniveau	schaalniveau	schaalniveau	schaalniveau	voornaamste

voornaamste schaalniveau van het milieuthema schaalniveau van het milieuthema niet van toepassing

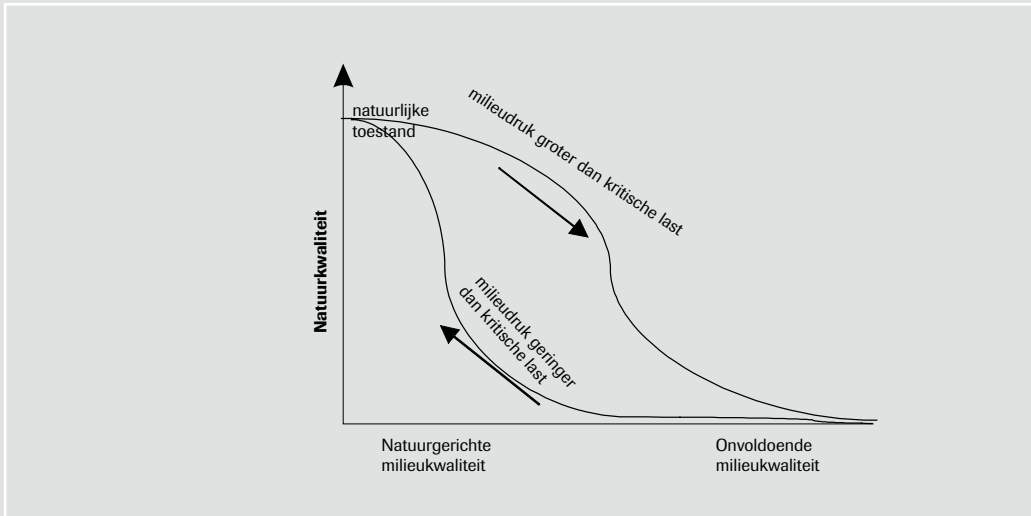
Inleiding

01 De milieuthema's in de natuurrapportering

02 Voornaamste vaststellingen

Alle ecosystemen ontvangen verontreinigende stoffen via de lucht, sommige ook via grond- en oppervlaktewater. Wanneer die immissies verminderen, maar nog steeds boven een kritisch niveau blijven, gaat de milieukwaliteit stellig verder achteruit. Dat is de actuele stand van zaken voor vermisting en verzuring (hoofdstukken 18 en 19). In welke mate dat voor zware metalen en bestrijdingsmiddelen het geval is weten we niet (hoofdstukken 21 en 22).

Pas wanneer de immissies voldoende dalen, kan een duurzaam herstel van de milieukwaliteit beginnen (hoofdstukken 18 Vermesting en 19 Verzuring). De zelfreinigende eigenschappen van ecosystemen spelen hierbij een rol. Via het actief verwijderen van verontreinigende stoffen door onder andere baggeren en afgraven, wordt getracht dit herstel te versnellen. Alleen wanneer de opgestapelde verontreinigende stoffen en de waterhuishouding en bodemchemie weer op een natuurlijker niveau komen, kunnen kwetsbare soorten en habitats zich herstellen. In vele gevallen moet rekening worden gehouden met een hysteresiseffect (figuur IV.1) (hoofdstuk 18 Vermesting). Dit betekent dat zoals de natuur met vertraging op de verslechtering van de milieukwaliteit reageerde, ze ook met vertraging op de verbetering ervan reageert. In sommige omstandigheden blijft spontaan natuurherstel zeer beperkt of zelfs afwezig (bv. fosfaatverzadigde gronden). In dergelijke gevallen is een actief herstelbeheer essentieel (bv. afgraven). Om natuurherstel te begeleiden is er aanvullende kennis nodig over de gewenste milieukwaliteit en over het hersteltraject per gebied. Daarbij is ook meer kennis nodig over lokale ecosystemen (bv. grondwaterstroombanen) en over hun landschapsecologische samenhang (bv. kolonisatiemogelijkheden voor soorten).

Figuur IV.1: Schematisch overzicht van een veelvoorkomende relatie tussen de natuurkwaliteit en de milieukwaliteit, en het degradatietraject bij te hoge en het hersteltraject bij geringere milieudruk.

Lectoren:

- Hanne Degans - Vlaamse Milieumaatschappij, MIRA
- Luc Denys - Instituut voor Natuurbehoud
- Henk Maeckelberghe - Vlaamse Milieumaatschappij
- Stijn Overloop - Vlaamse Milieumaatschappij, MIRA
- Hans Van Dyck - Universit  Catholique de Louvain la Neuve
- Marleen Van Steertegem - Vlaamse Milieumaatschappij, MIRA
- Jan Van Uytvanck - Instituut voor Natuurbehoud